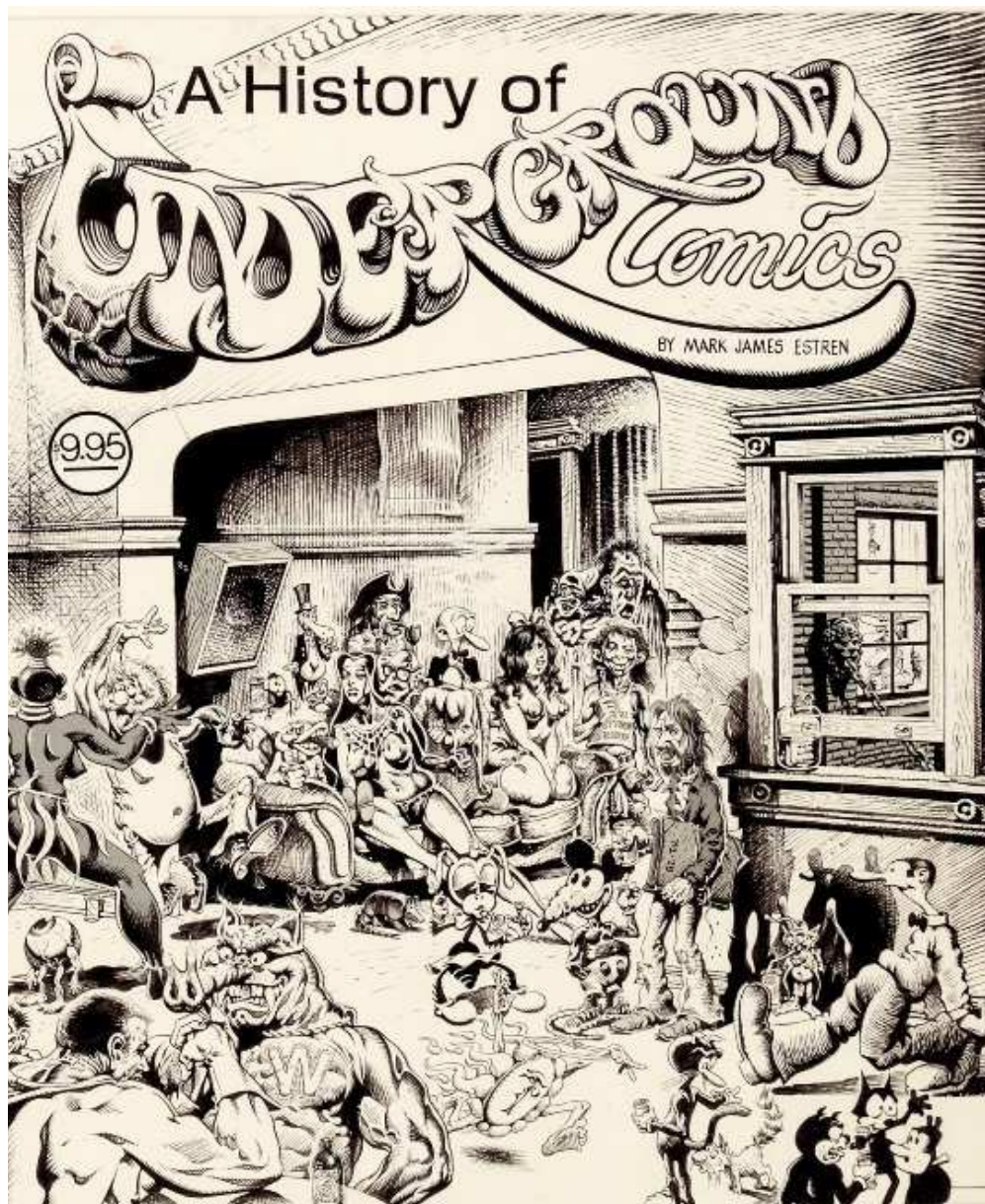

COMIX UNDERGROUND

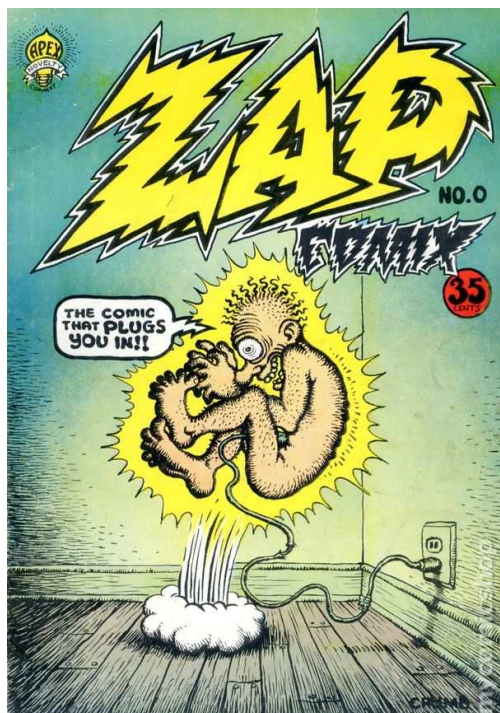

COMIX UNDERGROUND

El comix o còmic underground era en origen "merament un concepte tècnic referent als canals d'edició, impressió i distribució de les historietes que es desenvolupaven al marge de les grans editorials dels Estats Units en els anys 60. Van suposar llavors un autèntic revulsiu per al desenvolupament del còmic en permetre el sorgiment d'"historietes que no seguien els cànons tradicionals, que els contravenien obertament i es dedicaven a minar els sacrosants principis de la societat en què es desenvolupaven".

El terme, en ser transvasat a altres idiomes, va quedar associat als trets formals i temàtics de les historietes publicades en la premsa contracultural d'aquella època, designant també per extensió com a underground, per exemple a la "línia xunga" espanyola, encara que gaudeixi d'una difusió convencional.

Desenvolupament als Estats Units (1968-79)

Els canvis socials sorgits als anys 50 van originar una altra forma de veure i concebre el món a tots els nivells. Noves sensibilitats van aportar altres lectures existencials i formals, transmeses artísticament en mitjans com a la literatura, el cinema, la pintura o els còmics. L'aparició de revistes contraculturals o alternatives va assumir una altra forma d'entendre la historieta, tan ètica com estèticament parlant, i va donar forma al que coneixem com a comix underground. El comix underground clàssic és un altre dels fenòmens que sacsegen la societat nord-americana de l'època, al costat de "la protesta estudiantil, la defensa dels drets civils, l'oposició a la guerra del Vietnam, l'experimentació amb al·lucinogens, la formació de comunes, la influència de les filosofies orientals, la música com a expressió vital".

Encara que el comix underground té els seus arrels en anys preterits (un dels principals antecedents és la revista *Mad*, que va començar a publicar EC el 1952) podem considerar 1968 com l'any fundacional del comix underground: apareix el nº 1 de *Zap Comix*, realitzat íntegrament pel Robert Crumb i venut a ma pel carrer, amb èxit inesperat (encara que no va ser el primer comic-book underground a ser editat, *Zap* es va convertir en la principal referència d'aquestes publicacions i la popularitzadora del terme). Aquest mateix any el diari underground *The Austin Rag* comença a publicar una nova sèrie de Gilbert Shelton, *Los fabulosos Freak Brothers*, antiherois del underground.

Altres autors destacats d'aquesta època van ser Spain Rodríguez, S. Clay Wilson, Richard Corben, Rick Griffin, Víctor Moscoso, Dave Sheridan, Frank Stack i Skip Williamson.

Com explica Salvador Vázquez de Parga: «Prohibits al principi, perseguits alguna vegada, els còmics underground, gràcies a l'aperturisme social que s'estava experimentant en les societats menys liberals, foren després tolerats i més tard beneïts fins a utilitzar canals de difusió similars a alguns dels quals empraven els còmics oficials, diluint-se finalment entre les publicacions de còmics en general».

Del Comix underground a l'alternatiu

No obstant això, el llegat del comix underground seria perenne, en haver ampliat el ventall temàtic de les historietes. La seva influència, sumada a l'auge de la novel·la gràfica, donaria lloc al fenomen del còmic alternatiu, actualització del concepte underground. L'exemple evident del pas que hi ha entre el comix underground i la historieta alternativa seria el comic book *Splendor*, del Harvey Pekar. A partir d'aquest i fins a arribar al còmic alternatiu més modern podem fer un breu recorregut per aquesta línia evolutiva del còmic (com a mínim per les fites més properes a l'underground clàssic).

Hauríem de destacar la publicació de la revista *Raw* el 1980, dirigida per François Mouly i per l'Art Spiegelman, i on aquest últim va començar a publicar *Maus*; aquest mateix any Jim Woodring comença a publicar fanzines amb el títol de *Jim* (posteriorment publicarà *Frank*, un personatge nascut a *Jim #04*); entre 1983 i 1985 comença a autoeditar-se Chester Brown; el 1985 Phantagraphics comença a editar la revista *Neat Stuff*, de la qual tots els personatges són creació de Peter Bagge, de qui s'editarà *Odio* posteriorment;

Daniel Clowes publica el 1986 *Lloyd Llewellyn* i revolucionarà les essències del còmic alternatiu amb *Eghtball* el 1989; en 1988 Julie Doucet crea el comic book *Dirty Plotte*, el qual auto-edita en forma de fanzine.

Dels autors més recents, que es podrien considerar encara com a propers a l'esperit underground, el més destacat és el Simon Hanselmann, d'origen australià, del qual s'han publicat a Espanya quatre volums de la seva sèrie *Meg, Mogg & Búho*.

Ramificacions a Espanya: La línia xunga (1973-92)

El considerat com a primer tebeo underground espanyol va ser *El Rollo Enmascarado*, publicat el 1973: un grapat d'aspirants a historietistes que viuen a Barcelona no troben revistes on publicar i decideixen auto editar-se. Aquest primer grup d'autors underground el van formar: Miquel i Josep Farriol (Farry y Pepichk), Nazario, Mariscal, Max, Roger, Isá i Antonio Pàmies.

L'any següent comencen a publicar-se més revistes que assumeixen el comix com a element bàsic: *Paupérrimus*, *Catalina*, *Cantidades*, *Bazofia*, *De Quommic*, *Ajoblanco*, *Star*, *Mata Ratos*... El 1975 s'editen els primers àlbums recopilatoris i els fanzins *Piraña Divina* i la polititzada *Butifarra!*, també a Barcelona. Entre els àlbums editats per Miquel Riera cal destacar *Purita* (1975), *Nasti de plasti*, *Picadura Selecta* i *Carajillo*, tots de 1976, que representen un pas endavant, doncs "a l'amalgama de tendències i influències que es podien apreciar als còmics de l'època precedent, succeeix l'adquisició d'estils propis, molt diferenciats" en cadascun dels autors del grup.

L'any 1977 a la revista *Disco-Exprés* comencen a publicar-se les aventures de Makoki (de Borrallo, Mediavilla i Gallardo). L'any 1979 neix *El Víbora*, a Barcelona. Molts dels autors mencionats es traslladaren posteriorment a *El Víbora*, *Bésame Mucho* (1980) i *Makoki* (Barcelona, 1982). Foren els mateixos autors d'*El Víbora* els qui aquell any s'inscriurien en una suposada línia xunga en contraposició a la línia clara defensada per la revista *Cairo*.

Aquest estil peculiar, sense ser ja pròpiament underground (ja que la seva difusió és massiva) com afirma el crític Jesús Cuadrado, es caracteritza per la defensa de manifestacions culturals paral·leles com el rock, les comunes, la droga o l'antiimperialisme, atacant els principis de la societat establerta. Per a això, descriuen "de forma sincera i esfereïdora situacions aparentment absurdes i irracionals", generalment protagonitzades per personatges marginals, reproduint el seu llenguatge col·loquial i sense escatimar mencions a la violència, el sexe i la droga amb un "humor, sovint negre i sagnant".

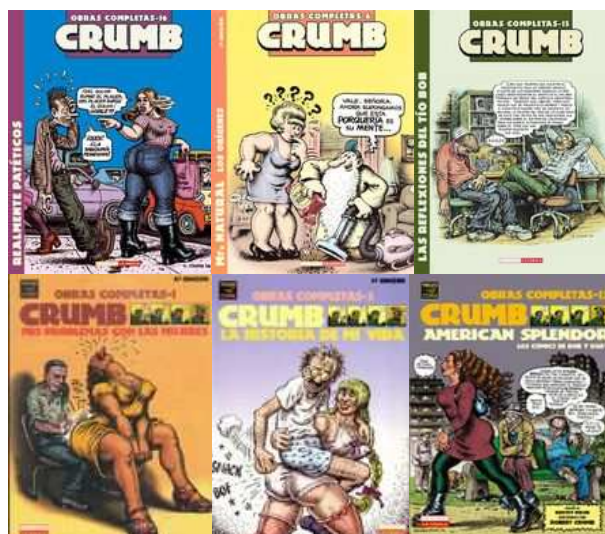
El teòric Pablo Dopico afirma que en els anys 80: «es produeix la seva acceptació social i la seva explotació comercial, aconseguint la seva cota més elevada gràcies a la revista *El Víbora* i a *Cobi*, un personatge de *Los Garriris*, creat per Mariscal, que, sense adonar-se'n, es va convertir en la mascota dels Jocs Olímpics de Barcelona de 1992». *El Víbora* acabaria tancant en al gener de 2005, després d'un total de 300 nombres i diversos especials. Ha estat la més longeva de totes les revistes del boom del còmic adult a Espanya, només superada per *El Jueves*.

Informació extreta del sisè volum de "Del tebo al manga. Una historia de los còmics: Del comix underground al alternativo", editat per Panini i de wikipedia:
https://ca.wikipedia.org/wiki/C%C3%B2mic_underground

COMIX UNDERGROUND. BIBLIOGRAFIA DESTACADA:

Obres completes de Robert Crumb (C Cru), editades per La Cúpula:

1. *Mis problemas con las mujeres*
2. *Si yo fuera rey*
3. *La historia de mi vida*
4. *Mode O'Day*
5. *El gato Fritz*
6. *Mr. Natural: "Los orígenes"*
7. *Mr. Natural: "Las revelaciones"*
8. *Mr. Natural: "Los misterios"*
9. *Mr. Snoid y Angelfood McSpade*
10. *Conoce a tu enemigo*
11. *El maravilloso mundo de los Crumbtoons*
12. *American Splendor. Los cómics de Bob y Harv*
13. *Melodías animadas*
14. *Chicas, chicas, chicas*
15. *Las reflexiones de Tío Bob*
16. *Realmente patéticos*

Altres autors:

- ♦ C Bag. Bagge, Peter. *Odio (diversos volums)*. La Cúpula
- ♦ C Bag. Bagge, Peter. *Apocalipsis friki*. La Cúpula, 2008
- ♦ C Clo. Clowes, Daniel. *Bola ocho (#01-#04)*. La Cúpula
- ♦ C Cor. Corben, Richard. *Corben o la tenura del monstruo*. Cúpula, 1979
- ♦ C Cor. Corben, Richard. *El extraordinario mundo de Richard Corben (2 vol.)*. Toutain, 1981
- ♦ C Cor. Corben, Richard. *Las mil y una noches*. Eurocomics, 1987
- ♦ C Dou. Doucet, Julie. *Comics (2 volums)*. Fulgencio Pimentel
- ♦ C Gal. Gallardo & Mediavilla. *La juventú de Makoki*. Laertes, 1982
- ♦ C Gal. Gallardo & Mediavilla. *Fuga en la Modelo*. La Cúpula, 2009
- ♦ C Gal. Gallardo & Mediavilla. *Makoki Integral: patí patuprimo*. Glénat, 2002
- ♦ C Gal. Gallardo & Mediavilla. *La muerte de Makoki*. Glénat, 2005
- ♦ C Han. Hanselmann, Simon. *Meg, Mogg & Búho (4 volums)*. Fulgencio Pimentel
- ♦ C Mar. Mariscal. *The Garriris*. Sinsentido, 2011
- ♦ C Mar. Mariscal. *Historias de Garriris*. Complot, 1987
- ♦ C Max. Max. *Todo Max (9 volums)*. La Cúpula
- ♦ C Naz. Nazario. *Anarcoma (2 vol.)*. La Cúpula
- ♦ 92 (Naz) Naz. Nazario. *La vida cotidiana del dibujante underground*. Anagrama, 2016
- ♦ C Pek. Pekar, Harvey. *El derrotista*. Planeta DeAgostini, 2006
- ♦ C Pek. Pekar, Harvey. *American Splendor: Otro día más*. Planeta DeAgostini, 2008
- ♦ C Pek. Pekar, Harvey. *Cleveland*. Gallo Nero, 2013
- ♦ C Pek. Pekar, Harvey. *American Splendor: Los cómics de Bob y Harv*. La Cúpula, 2017
- ♦ C Rod. Rodríguez, Spain. *Nightmare Alley*. Drakul, 2009
- ♦ C She. Shelton, Gilbert. *Los fabulosos Freak Brothers (diversos volums)*. La Cúpula
- ♦ C She. Shelton, Gilbert. *Las aventuras del gato de Fat Freddy (diversos volums)*. La Cúpula
- ♦ C She. Shelton, Gilbert. *Wonder Wart-Hog el Superserdo (diversos volums)*. La Cúpula
- ♦ C Spi. Spiegelman, Art. *Breakdowns: Retrato del artista como un joven...* Random House Mondadori, 2009
- ♦ C Spi. Spiegelman, Art. *Maus*. Reservoir Books, 2007
- ♦ C Spi. Spiegelman, Art. *Sin la sombra de las torres*. Norma, 2004
- ♦ C Woo. Woodring, Jim. *Frank (3 volums)*. Fulgencio Pimentel
- ♦ C Zap. *El último Zap Comix*. La Cúpula, 2017
- ♦ C 741.5 Del. *Del tebeo al manga. Una historia de los cómics #06: Del comix underground al alternativo*. Panini